

O'G'ITLARNI TABAQALASHTIRIB QO'LLASHNING EROZIYALANGAN TIPIK BO'Z TUPROQLAR HAJMIY MASSASIGA TA'SIRI

**Norxo'jayev Xodixon
Hamdamovich**

Mustaqil tadqiqotchi

Аннотация

Tuproq unumdorligini saqlash va oshirish qishloq xo'jaligi ekinlaridan yuqori hamda sifatli hosil olishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Respublikamiz bo'ylab hozirgi paytda bunday ishlar ilmiy yondashilgan holatda keng ko'lamda tashkil etilgan va amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, qiyaligi mavjud va eroziyaga moyil ekin maydonlarida tuproqning fizik xususiyatlari, jumladan, hajmiy massasi, g'ovakligi, suv o'tkazuvchanligi va namlik rejimi ekinlarning o'sishi hamda rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:

Tuproq, hajmiy massa, eroziyalangan tuproq, tuproq g'ovakligi, NPK, mineral o'g'itlar.

Аннотация. Сохранение и повышение плодородия почвы является одним из важнейших условий получения высокого и качественного урожая сельскохозяйственных культур. В настоящее время в нашей республике данная работа широко организована и осуществляется на научной основе. Особое значение имеют физические свойства почвы на склоновых и подверженных эрозии посевных площадях. В частности, плотность сложения, пористость, водопроницаемость и режим влажности почвы оказывают непосредственное влияние на рост и развитие сельскохозяйственных культур.

Ключевые слова: почва, плотность сложения, эродированная почва, пористость почвы, NPK, минеральные удобрения.

Abstract. The preservation and improvement of soil fertility are among the most important conditions for obtaining high and quality yields of agricultural crops. At present, these activities are being widely organized and implemented on a scientific basis throughout our republic. Particular importance is attached to the physical properties of soil in sloping and erosion-prone cultivated areas. Specifically, soil bulk density, porosity, water permeability, and moisture regime directly affect the growth and development of agricultural crops.

Keywords: soil, bulk density, eroded soil, soil porosity, NPK, mineral fertilizers.

Kirish. Tuproq hajmiy massasi uning tabiiy holatdagi quruq massasining egallagan umumiy hajmiga nisbatini ifodalaydi. U tuproqning zichlanish darajasi, g'ovaklik xususiyati va ildizlar rivojlanishi uchun mavjud sharoitlarni baholashda muhim ko'rsatkichdir. Hajmiy massa qiymatlarining ortishi, ayniqsa, zichlanish bilan bog'liq holatlarda, ildizlarning tuproqqa kirib borishi va suv-havo almashinuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Eroziya natijasida tuproqning yuqori unumdor qatlami yuvilib ketadi, qiyalikning quyi qismlarida esa yuvilgan zarrachalar to'planadi. Shu sababli qiyalikning turli qismlarida tuproqning fizik xususiyatlari bir xil bo'lmazligi ehtimoldan xoli emas. Bunday sharoitda qiyalik maydonlardan ham yuqori va sifatli hosil olish hamda tuproqning eroziyaga chidamliligini oshirish, unumdorligini saqlab qolish maqsadida mineral va organik o'g'itlarni butun ekin maydoni bo'ylab odatiy qo'llash usulidan voz kechgan holda qo'llaniladigan o'g'itlarni ekin maydoni bo'ylab tabaqalashtirib qo'llashni tajribamizda bajarib ko'rdik. Tajribamizda tuproq hajmiy massasi sug'orishdan keyingi 3-,5-,7-chi kunlarda kuzatildi. Quyidagi jadvalimizda o'g'itlarni tabaqalashtirib qo'llashni tuproqning hajmiy massasiga ta'sirini o'rganishimiz mumkin:

Surxondaryo viloyati Denov tumani SH.Qobilov j/x "Erkin" f/x da tajriba maydoniga kuzgi bug'doyni fermer xo'jaligida oldindan ekib yetishtirilayotgan "Kroshka" navi 6 ta tajriba varianti asosida ekildi. Tajriba dalamizda ekilgan bug'doy vegetatsiyasining tuplanish davrida (noyabr) 1 sug'orish ishlaridan 3-5-7 kun o'tgandan keyin har bir variant bo'yicha namunalar olinib tuproqning hajmiy og'irligi aniqlandi. Tajriba ishlarimizning birinchi yili (2006 yil) kuzgi bug'doyning ekishdan oldin butun dala bo'yicha mineral o'g'itlar meyor N-200, P-140, K-100 (fermer xo'jaligi meyor) kg/ga qo'llanilgan variantda tuproqning 0-30 sm li haydalma qatlami hajmiy og'irligi o'rtacha $1,39\text{g/sm}^3$ ni tashkil etgan bo'lsa, qo'llanilayotgan mineral o'g'itlar, K-9 polimeri va organik o'g'it sifatida ishlatilgan go'ng o'g'itlarini dalaning qiyalik darajasi va 3 ta qism eroziyalanganlik holatiga qarab tabaqalashtirib qo'llaganimizda tajribamizning 1,2,3-variantlarida tuproqning o'rtacha hajmiy og'irligi deyarli o'zgarmadi. Tuproqning kuchsiz eroziyalangan hamda tuproqning yuvilib to'plangan qismida tajribamizning 4 va 6- variantlarida namunaga olingan tuproqning hajmiy og'irligi $0,09-0,1\text{ sm}^3$ ga kamayganligini kuzatdik. Bu kuzatishimizdan shuni xulosa qilishimiz mumkinki, qo'llayotgan tajriba variantlarimiz bo'yicha tajribamizda ekin maydoni tuproqlarining hajmiy og'irligida kichik miqdorda bo'lsa-da ijobiy tarafga o'zgarish sezildi. YA'ni tuproqning hajmiy og'irligi kamaydi va shu bilan birga tuproqning zichligi ham kamaydi hamda tajriba dalamiz tuproqlarining umumiy g'ovakligi ortishini xulosa qilishimiz mumkin. Bu bilan ekin dalasi tuproqlarining suv va havo o'tkazuvchanligi hamda o'simlik ildizlarining rivojlanishi ham yaxshilanadi.

Xulosa. Tajribamiz variantlarini xo'jalik uchun yoki qiyaligi mavjud ekin maydonlarida qo'llab, o'g'itlarni tabaqalashtirib qo'llash hisobiga ekinlar hosilini va hosil sifatini yaxshilash bilan birga ekin maydoni tuproqlari ekologik holatlarini ham bosqichma-bosqich yaxshilashga tavsiya etishimiz mumkin.

1-Tajriba										
O'g'itlarni tabaqalashtirib qo'llashning eroziyalangan (dala qiyaligi 3-5 ⁰) tipik bo'z tuproqlar hajmiy massasiga ta'siri, g/sm ³ . (Denov tumani SH.Qobilov jamoa xo'jaligi "Erkin" fermer xo'jaligi ekin maydonidagi tajriba natijalari.)										
Tajriba variantlari	Chuqu rlik (sm)	Kuchsiz yuvilgan qism 1-sug'orishdan keyin (kun)			O'rtacha yuvilgan qism 1-sug'orishdan keyin(kun)			Yuvilib to'plangan qism 1-sug'orishdan keyin(kun)		
		3	5	7	3	5	7	3	5	7
1-variant Nazorat (o'g'itsiz) + kuzgi bug'doy	0-30	1,39	1,40	1,38	1,39	1,40	1,38	1,39	1,40	1,38
	30-50	1,40	1,42	1,40	1,40	1,42	1,40	1,40	1,42	1,40
2-variant NPK(fon) (xo'jalik sharoitidagi meyor)+ kuzgi bug'doy	0-30	1,39	1,40	1,38	1,39	1,40	1,38	1,39	1,40	1,38
	30-50	1,40	1,42	1,40	1,40	1,42	1,40	1,40	1,42	1,40
3-variant NPK tabaqalashtirilgan +kuzgi bug'doy	0-30	1,39	1,40	1,40	1,40	1,40	1,41	1,38	1,39	1,39
	30-50	1,40	1,41	1,41	1,41	1,41	1,42	1,39	1,40	1,40
4-variant NPK (fon) +go'ng(20 t/ga) + kuzgi bug'doy	0-30	1,38	1,39	1,38	1,39	1,40	1,40	1,38	1,38	1,38
	30-50	1,40	1,41	1,41	1,41	1,41	1,42	1,39	1,39	1,40
5-variant NPK (fon) + K-9 polimeri(har sug'orishda 20kg/ga + kuzgi bug'doy	0-30	1,38	1,39	1,39	1,39	1,39	1,40	1,38	1,38	1,39
	30-50	1,40	1,41	1,40	1,40	1,40	1,41	1,39	1,39	1,40
6-variant NPK + go'ng (tabaqalashtirilgan) + kuzgi bug'doy	0-30	1,38	1,39	1,40	1,40	1,40	1,41	1,38	1,38	1,39
	30-50	1,40	1,41	1,41	1,41	1,41	1,42	1,39	1,39	1,40

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Убайдуллаева Д.И, Рахмонов А.Х. Ўғитлашнинг кузги буғдой сифатига таъсири // “Ўзбекистон тупроқларининг унумдорлик ҳолати, муҳофазаси ва улардан самарали фойдаланиш масалалари” Республика илмий-амалий конференцияси илмий мақолалар тўплами. Т. 2013. –Б. 45-46.
2. Турсунов С., Тешабоев Н., Акбаров С. Буғдой ҳосилдорлигини ошириш давр талаби. Агроилм – Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги // №2 (18). 2014. -Б. 22-23.
3. Мамаджонова Н.А. Тупроқ унумдорлигини сақлаш ҳамда ошириш чора тадбирлари / Ўзбекистон республикаси қишлоқ хўжалиги соҳаси самарадорлигини оширишда илмий тадқиқот институтлари ва олий таълим муассасаларининг ролини оширишнинг долзарб масалалари. Республика илмий ва амалий конференция материаллари тўплами. 2018. -Б. 66-68.
4. Иминов А., Мирзаев Ш. Кузги буғдойда маҳаллий ва минерал ўғитлар қўллашнинг тупроқ унумдорлигига таъсири // Агро илм – Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали. №3. 2020. -Б. 22-23.
5. Имомова Р., Азимова М., Дилмуродов Ш. Янги кузги буғдой навлари дон ҳосилига ўғитлар меъёрининг таъсири // Агроилм – Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. №2 (46). 2017. -Б. 33-34.